

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

САБАДУХА МАРІНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК: 316.32 (47); 241.521

**СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПІДґРУНТЯ
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Житомир – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник : доктор філософських наук, професор
КОЗЛОВЕЦЬ Микола Адамович,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри філософії.

Офіційні опоненти : доктор філософських наук, професор
ПАСЬКО Ярослав Ігорович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри філософії;

кандидат філософських наук, професор
ПРИЯТЕЛЬЧУК Анатолій Олексійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри філософії гуманітарних наук.

Захист відбудеться 21 червня 2019 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 14.053.02 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, Україна, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, конференц-зал.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка за адресою: 10008, Україна, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 38.

Автореферат розіслано 20 травня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. В. Горохова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Соціальна справедливість є онтологічною основою уконституювання суспільного буття, засадничою цінністю, що поширюється на всі сфери життя соціуму. Прагнення людей до справедливості та свободи, а також необхідність солідарної відповідальності, поглиблені стрімкими змінами та кризовими явищами глобального "суспільства ризику" (У. Бек), нагально потребують пошуку нових підходів до їх розуміння та актуалізують соціально-філософське осмислення місця і ролі справедливості в сучасному соціумі, у розбудові громадянського суспільства.

Фундаментальним положенням сучасної концепції громадянського суспільства є соціальна інтеграція, солідарна та колективна співдія щодо формування реальних умов реалізації прав і свобод людини. Відображенням співпраці, взаємодії, інтеграції між людьми є соціальна справедливість як на рівні соціальних груп та прошарків, так і суспільства загалом. Формування ефективних інститутів громадянського суспільства не можливе без активної участі громадян в економічному та соціальному житті, подолання соціальної несправедливості й крайніх форм нерівності, створення рівних можливостей для реалізації потенціалу всіх членів соціуму.

Особливої актуальності проблема соціальної справедливості набуває для України в умовах побудови суверенної держави, формування громадянського суспільства, переходу до соціально орієнтованої ринкової економіки. Це зумовлено як необхідністю глибше осягнути сутність соціальної справедливості, рівності й нерівності, їх соціальних модифікацій у добу глобалізації, так і процесами трансформації українського суспільства, які супроводжуються високим рівнем дезінтеграції, значним соціально-економічним розшаруванням й загостренням суперечностей між різними верствами. Несправедливість охопила практично всі сфери суспільного життя, що суттєво послаблює матеріальні й духовні засади єдності українців, стримує процес розбудови дієвих механізмів життєдіяльності та розвитку громадянського суспільства.

Останнім часом спостерігається зростання інтересу науковців до проблеми справедливості, започатковане Дж. Ролзом. Філософ обґрунтував засадничі принципи розуміння справедливості з погляду сучасної ліберальної ідеології. Значний внесок в осмислення феномену справедливості з позицій консервативної і постмодерністської концепцій здійснили К.-О. Апель, Д. Белл, Ж. Бодріяр, Ю. Габермас, А. Гаєк, Р. Дарендорф, Ж. Дерріда, М. Дилон, Е. Левінас, К. Маєр-Абіх, К. Мангайм, Р. Нозік, К. Поппер, П. Рікер, Р. Рорті, Е. Фромм, Х. Харт, Б. Хюбнер та інші. Принципово важливими для дисертаційного дослідження були й розвідки про суспільну угоду, громадянське суспільство, справедливість та несправедливість, рівність і права людини, свободу й відповідальність західних філософів Б. Аккермана, Б. Беррі, Д. Буше, А. Велмера, Б. Гаврилишина, А. Гонета, Х. Горна, Дж. Грея, О. Гьофе, Р. Дворкіна, П. Келлі, В. Кимліки, Е. Макінтайра, Д. Міллера, Р. Нозіка, Д. Норта, М. Нассбаума, А. Сена, Н. Скарано, Н. Тугендгата, Р. Форста.

Проблеми реалізації принципу справедливості у контексті реформування українського суспільства, його демократизації досліджували у філософському, соціологічному, правовому, економічному, етичному та інших аспектах вітчизняні вчені: В. Андрущенко, О. Бабак, С. Бабенко, Є. Бистрицький, Є. Головаха, Л. Губерський, А. Єрмоленко, А. Карась, М. Козловець, Л. Кравченко, В. Левкулич, Е. Лібанова, М. Михальченко, В. Табачковський, Ю. Тихонравов, В. Пазенок, Ю. Панасюк, Я. Пасько, М. Попович, А. Приятельчук, В. Селіванов, О. Скрипнюк, Є. Стрельник, І. Строков, М. Тур, Д. Усов, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, В. Шинкарук та інші.

Утім, незважаючи на значний науковий доробок, дослідження соціальної справедливості як підґрунтя формування громадянського суспільства, укорінених в умовах транзитивності соціуму соціальних практик громадянського поступу поки що не стало предметом спеціального соціально-філософського аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах наукової програми кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка "Випробування людського буття: класичний і посткласичний дискурс" (НДР № 0111U000154).

Мета дисертаційної роботи – здійснити соціально-філософський аналіз феномену соціальної справедливості, дослідити її вплив на громадянський поступ у західноєвропейських країнах та Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких дослідницьких завдань:

- розглянути еволюцію й особливості трактування справедливості в історичній традиції філософування;
- сформулювати методологічні засади дослідження проблеми справедливості;
- з'ясувати сутність соціальної справедливості як онтологічної засади уконституювання громадянського суспільства;
- обґрунтувати роль соціальної справедливості в реалізації концепції сталого людського розвитку;
- розкрити значення утвердження глобальної справедливості у світовому громадянському поступі;
- проаналізувати практику втілення соціальної справедливості в умовах розбудови держави й громадянського суспільства в Україні;
- дослідити проблему соціальної справедливості у контексті трансформації сучасного українського суспільства.

Об'єкт дослідження – соціальна справедливість як метафізична основа суспільного буття.

Предметом дослідження є соціальна справедливість як підґрунтя формування громадянського суспільства.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на сукупності філософських та загальнонаукових методів і принципів. Історико-філософський підхід забезпечив аналіз справедливості у контексті європейської та вітчизняної філософської думки. Герменевтичний метод дозволив виявити особливості розуміння справедливості в різних концепціях, а компаративістський – досягнути

сміслові паралелі сутності справедливості в українській філософії у співставленні з тенденціями західноєвропейської методології.

Використання методу концептуальної реконструкції при аналізі теорій лібералізму та комунітаризму уможливило з'ясування їх методологічних настанов у контексті осмислення сучасних філософських дискурсів соціальної справедливості й громадянського суспільства, виявити відмінності й спільні позиції у трактуванні зазначених понять. Застосування аксіологічного методу дозволило дослідити сутнісні ознаки поняття "справедливість", встановити його внутрішні зв'язки з етичними категоріями, охарактеризувати ціннісні засади. На основі використання структурно-функціонального підходу обґрунтовано роль соціальних інститутів у становленні й функціонуванні громадянського суспільства.

Необхідним інструментарієм досягнення мети дисертаційного дослідження і реалізації поставлених завдань були принципи системності, цілісності, єдності історичного та логічного, розвитку і взаємозв'язку. Принципи історизму та детермінізму дозволили осмислити світову та вітчизняну традиції трактування соціальної справедливості як передумови формування громадянського суспільства. Важливою складовою методології є міждисциплінарний підхід, у межах якого використано напрацювання із досліджуваної проблематики у галузі історії філософії, соціальної філософії, політичної філософії, соціології, етики, економіки, державного управління, правознавства.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у дослідженні справедливості в онтологічному уконституюванні суспільного буття та з'ясуванні її ролі і значення в розбудові громадянських суспільств у західноєвропейських країнах і в сучасній Україні.

У дисертації сформульовано й винесено на захист положення, що містять такі елементи наукової новизни:

Уперше:

– досліджено зв'язок між утвердженням соціальної справедливості, становленням соціальної держави та формуванням громадянського суспільства. Обґрунтовано, що соціальна справедливість є ціннісно-нормативним осереддям легітимності суспільного ладу, підґрунтям соціальної політики держави, що визначає сутність процесів розбудови громадянського суспільства й постає передумовою і запорукою його успішного функціонування. Охоплюючи політичну та економічну сфери, закони, соціальні інститути, міждержавні відносини, оцінки, судження, установки, рішення, вчинки, життєві позиції людей, соціальна справедливість впливає на чинну систему суспільних відносин, порядок співжиття людей, який відповідає гуманістичним уявленням про природу і сутність людини та її невід'ємні права, гармонійне поєднання потреб та інтересів особистості, суспільства і людства загалом, а відтак і на формування громадянського суспільства на інституційному рівні;

– охарактеризовано вплив сучасних соціальних трансформацій на розбудову громадянського суспільства в Україні й констатовано, що формування останнього відбувається поза межами утвердження соціальної справедливості, що призвело до перманентної соціально-економічної та політичної кризи, високого рівня дезінтеграції соціуму, виключення значної

кількості людей з активного економічного та соціального життя, маргіналізації їх становища. Виявлено, що в українському суспільстві існує ключовий запит на соціальну справедливість у всіх сферах. Відтак розбудова дієвих механізмів існування та розвитку громадянського суспільства в Україні має здійснюватися на основі якнайповнішого втілення соціальної справедливості, свободи та рівності шляхом актуалізації громадянської активності й відповідальності людей, визначення і встановлення засобів суспільного порозуміння.

Отримали подальший розвиток:

– реконструкція еволюції поняття справедливості в історії філософської думки, що дозволило виявити смисловий й онтоаксіологічний зміст категорії "соціальна справедливість", котра найчастіше співвідносилася з соціальною рівністю, і в цьому контексті розумілась як міра рівності і нерівності у розподілі матеріальних і духовних благ у суспільстві, статусів і влади, а також у становищі різних соціальних груп. Обґрунтовано, що в сучасному розумінні проблема соціальної справедливості трансформується в проблему прав людини як фундаментальної засади громадянського суспільства, серед яких домінують права на гідне життя, свободу, самореалізацію, рівність можливостей, на рівний доступ до соціальних благ, інформації і культурних цінностей тощо;

– положення про те, що соціальна справедливість та ідеї глобальної етики є фундаментальними складовими громадянського суспільства в соціально-філософському дискурсі й важливим чинником реалізації концепції сталого розвитку людства. З огляду на сучасні виклики громадянському суспільству, охарактеризовано теоретичні засади феномену глобальної справедливості, визначено потенційні загрози громадянському поступу, які несе зростання глобальної нерівності;

– дослідження проблеми справедливості як суб'єкт-об'єкт-суб'єктної структури суспільних взаємовідносин та концепція рівнів духовного розвитку людини. З'ясовано, що сучасні підходи до аналізу справедливості відірвані від онтологічних основ буття суспільства, соціально-психологічних та моральних якостей людини, а реалізація ідеї справедливості органічно пов'язана з рівнем духовного розвитку людини, позаяк реалізувати ідею справедливості здатна особистість, що мотивується суспільним інтересом.

Уточнено:

– розуміння того, що логіка трактувань змісту справедливості змінювались протягом історії людства залежно від онтологічних та світоглядних основ суспільного буття. Кожна історична епоха абсолютизувала окремі аспекти справедливості. В античності пріоритет ідеального позначився на трактуванні змісту справедливості, тому в основу суспільного буття було покладено ідею належного. Християнські мислителі сформулювали божественне розуміння справедливості: Бог є уособленням справедливості. У Г. Гегеля та представників комунікативної філософії втіленням справедливості були абсолютна ідея і комунікативний розум. Марксистська концепція в основу справедливості поклала принцип соціальної рівності. У модерній і постмодерній філософії об'єктом справедливості стають не лише соціально-економічні та політичні відносини, а й соціально-психологічні, моральні та духовні якості людини;

– тезу про те, що суспільний інтерес є підґрунтям взаємодії соціальної держави та громадянського суспільства в утвердженні соціальної справедливості, а запорукою громадянського поступу є узгодження й гармонізація різноманітних інтересів (індивідуальних, групових, суспільних, державних).

Теоретичне значення дисертації визначається тим, що її положення, методологічні підходи можуть бути використані для подальшого дослідження проблеми соціальної справедливості, у розробці сучасної концепції громадянського суспільства. Висновки дисертації відкривають можливості ґрунтовного формування державних соціально-політичних рішень, спрямованих на забезпечення соціально справедливих основ розвитку і розбудови громадянського суспільства в Україні.

Практичне значення отриманих результатів зумовлене можливістю використання напрацювань і висновків дисертації у підготовці нормативних курсів і спецкурсів із соціальної філософії, історії філософії, комунікативної філософії, політичної філософії, політології, соціології, державного управління; для написання підручників і навчальних посібників, дипломних та курсових робіт.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є авторською науковою працею. Висновки, узагальнення й положення новизни сформульовані здобувачем самостійно на основі результатів, отриманих у процесі дослідження.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, ідеї та висновки дисертаційної роботи обговорено на методологічних семінарах і засіданнях кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка, висвітлено в доповідях на низці наукових конференцій : Всеукраїнській науково-практичній конференції "Митрополит Андрей Шептицький в релігійно-церковному і громадсько-культурному житті України (до 150-річчя від дня народження)" (Івано-Франківськ, 2015); Міжнародній науковій конференції "Дні науки філософського факультету – 2016" (Київ, 2016); Міжнародній конференції "Філософія діалогу й порозуміння в побудові європейської й світової спільнот" (Львів, 2016); Міжнародному Форумі "Релігія у глобальному світі" (Житомир, 2016); IV Всеукраїнській науковій конференції "Філософія як культурна політика сучасності" (Острог, 2016); Філософсько-антропологічних читаннях "Людська самореалізація у контексті створення в Україні суспільства рівних можливостей" (Київ, 2016); Міжнародній науковій конференції "Дні науки філософського факультету – 2017" (Київ, 2017); Міжнародній науково-теоретичній конференції "Глобалізований світ: випробування людського буття" (Житомир, 2017).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 13 публікаціях: 7 статтях, 5 з яких надруковано у фахових виданнях України, 1 – у виданні, що індексується у наукометричних базах, 1 – у закордонному виданні (Польща) та 6 тезах, опублікованих у матеріалах наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація містить вступ, три розділи, висновки до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел та літератури (283 найменування на 23 сторінках). Загальний обсяг роботи – 235 сторінок, із них 211 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *Вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, проаналізовано ступінь її наукової розробленості, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, теоретико-методологічну базу, сформульовано наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи; наведено відомості про апробацію отриманих результатів дослідження й публікації, структуру та обсяг роботи.

У першому розділі **"Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми справедливості"** розглянуто джерельну базу та особливості трактування справедливості в історичній традиції філософування, сформульовано теоретико-методологічні засади дослідження феномену справедливості.

У підрозділі 1.1. **"Проблема справедливості в історії соціально-філософської думки"** розглянуто генезу та концептуалізацію поняття справедливості від античності до сучасності, виявлено основні підходи до його тлумачення. Встановлено, що залежно від світоглядних та онтологічних умов життєдіяльності суспільства, мислителі абсолютизували той чи інший аспект соціальної справедливості.

Аргументовано, що якщо Платон розумів справедливість як належне і трактував її як пріоритет загального над приватним, то Арістотель відстоював перевагу приватного над загальним і виділив два види справедливості – комутативну та дистрибутивну. Це надало підстави філософам визначити "лінію Платона" та "лінію Арістотеля" щодо розуміння та розв'язання проблеми справедливості. Осмислення проблеми справедливості від Середньовіччя до ХХ ст. відбувалося в межах зазначених підходів: дослідники схилилися або до "лінії Платона" (Т. Мор, Т. Кампанелла, Р. Оуен, Ш. Фур'є, К. Маркс), або до "лінії Арістотеля" (Т. Гоббс, Дж. Локк, К. Гельвецій, Д. Г'юм, І. Кант, Г. Гегель).

З'ясовано, що у Новий час поняття справедливості піддається переосмисленню – його використовують для обґрунтування приватної власності, ідей правової держави та громадянського суспільства. Констатовано, що ліберальне розуміння справедливості порушило уявлення про справедливість як божественну рівновагу, а марксистське ґрунтувалося на ідеї зрівняльної рівності. Християнська доктрина у ХІХ ст. конкретизувала ідею справедливості й увела поняття "соціальна справедливість".

Розглянуто теорії ХХ – початку ХХІ ст., у яких поняття соціальної справедливості пов'язане із визнанням пріоритету рівності або нерівності (марксистська позиція; права індивіда на свободу та задоволення (Дж. Ст. Мілль); визначенням перспектив соціальних відносин (М. Вебер). Особливу увагу звернено на працю Дж. Ролза "Теорія справедливості", окреслено зміст започаткованої ним сучасної ліберальної ідеології у тлумаченні соціальної справедливості та засад опозиційних лібералізму консервативної (Р. Рорті, Д. Белл, Ф. Гаєк та ін.) і постмодерністської концепції (Ж. Дерріда, М. Ділон, Б. Хюбнер). Зазначено, що у постмодерній філософії об'єктом справедливості є не лише соціально-економічні та політичні відносини, а й соціально-психологічні, моральні та духовні якості людини.

Проаналізовано внесок українських філософів в осмислення феномену справедливості (Ю. Вассиян, В. Липинський, С. Ленкавський, Г. Сковорода, Я. Стецько, А. Шептицький, П. Юркевич та ін.), а також доробок представників сучасної вітчизняної філософії, зокрема Є. Бистрицького, Є. Головахи, А. Єрмоленка, А. Карася, В. Левкулича, Я. Паська, А. Приятельчука, В. Селіванова, О. Скрипнюка, Є. Стрельника, І. Строкова, М. Тура. Виявлено, що справедливість є складовою світоглядних і соціально-політичних умов життєдіяльності української нації.

У підрозділі 1.2. **"Методологія дослідження справедливості як соціального феномену"** окреслено теоретико-методологічний інструментарій дослідження справедливості, обґрунтовано доцільність використання поліметодологічного підходу трактування зазначеного феномену. При цьому аналіз категоріального та методологічного становлення понять "справедливість", "соціальна справедливість" ґрунтується на працях Платона, Арістотеля, західноєвропейських та вітчизняних дослідників.

Принципи історизму та детермінізму дозволили простежити розвиток ідеї соціальної справедливості з часів античності до концептуалізації її як категорії, а також здійснити сучасний дискурс соціальної справедливості в її зв'язку з процесами розбудови громадянського суспільства. Зазначено, що при спробі трактування цього поняття виникають труднощі, пов'язані зі змінами онтологічних та світоглядних умов життєдіяльності людей, з конкретно-історичним характером справедливості. Разом з тим залежність змісту поняття справедливості від конкретних історичних умов не слід абсолютизувати, оскільки це веде до релятивізму й нігілізму.

Використання системного і структурно-функціонального підходів у дослідженні соціальної справедливості сприяло подоланню переважно фрагментарного вивчення зазначеного феномену та дозволило охопити політичні й економічні системи, соціальні інститути, оцінки, життєві позиції людей; дослідити розмаїття форм і механізмів взаємодії людей у громадянському суспільстві, видів відносин між ними з приводу прав і взаємних обов'язків. Конструктивно-критичний метод дав змогу охарактеризувати зміст та значення понять "соціальна справедливість" і "громадянське суспільство" у гуманітарних науках.

За методологічне підґрунтя дослідження справедливості взято концепт В. Шинкарука та О. Яценка про суб'єкт-об'єкт-суб'єктний підхід до розуміння структури суспільних взаємовідносин; ідею Е. Фромма про типи життєвої орієнтації людини та концепцію чотирьох рівнів її духовного розвитку.

У другому розділі **"Справедливість як фундаментальна основа громадянського суспільства"** досліджено справедливість як цінність і засадничу домінанту соціальної держави та розбудови громадянського суспільства; проаналізовано вплив справедливості на громадянський поступ у добу глобалізації.

У підрозділі 2.1. **"Соціальна справедливість як засадничий принцип розбудови соціальної держави та становлення громадянського суспільства"** з'ясовано, що розуміння сутності і змісту соціальної справедливості

змінювалось протягом історії людства. Кожна епоха по-своєму тематизує проблему справедливості. Соціальна справедливість водночас має конкретно-історичний та загальнолюдський характер, є своєрідним регулятивним ідеалом, повне втілення якого в соціальні практики неможливе.

Аргументовано, що при визначенні справедливості найчастіше її співвідносять із соціальною рівністю, і в цьому контексті вона розуміється як міра рівності й нерівності у розподілі матеріальних і духовних благ суспільства, статусів і влади, а також у становищі різних суспільних груп. Найбільш виразно та наочно міра справедливості й несправедливості виявляється у розподільчих відносинах. Обґрунтовано, що у сучасному розумінні зміст соціальної справедливості акцентовано трансформується в ідею прав людини як концептуальної засади громадянського суспільства, де домінуючими є права на гідне життя, свободу, самореалізацію, рівність можливостей, рівний доступ до соціальних благ, інформації і культурних цінностей тощо.

Підкреслено, що справедливість як феномен цілісно характеризує стан суспільних відносин й охоплює економічні, соціальні, політичні, правові, моральні та інші аспекти суспільного буття, органічно поєднує принципи свободи й рівності та передбачає відповідність між практичною роллю людини у житті суспільства та її статусом, діяльністю і винагородою, реальними заслугами та визнанням, між правами й обов'язками.

Доведено, що значущість та конструктивний сенс справедливості проявляється не лише в конституюванні соціальної держави і громадянського суспільства, трансформації їхніх форм, а й у функціонуванні суспільного буття загалом як спільноти громадян, якій властива можливість вільного обговорення та зміни нагальних суспільних проблем. Соціальна справедливість є підґрунтям національної безпеки, довіри між людьми, "вкорінення" кожного індивіда у буденному потоці простору, місця та часу. Громадянське суспільство ж потребує зрілої особистості, здатної мотивуватися суспільними інтересами й підготовленої до відповідальної діяльності.

Обґрунтовано, що справедливість постає фундаментальною цінністю та засадничим принципом побудови соціальної правової держави та формування громадянського суспільства в європейських країнах. Зазначене відбувалось в умовах пріоритету матеріального над духовним, а функції держави полягали в захисті прав і свобод громадян. Охарактеризовано християнське розуміння справедливості, роль і значення соціальної доктрини Церкви (СДЦ) у забезпеченні ефективної моделі співіснування людей, розбудові соціально-правової держави й громадянського суспільства, відповідальної участі людини в економічному, політичному, культурному житті.

У підрозділі 2.2. **"Утвердження глобальної справедливості як умова сталого людського розвитку"** здійснено аналіз проблеми справедливості в контексті реалізації концепції сталого розвитку людства. Констатовано, що проблема справедливості у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. виходить за межі окремих держав і набуває глобальних масштабів.

Зауважено, що під тиском глобальних проблем формується концепція сталого людського розвитку, котра враховує екологічні, економічні, соціальні

аспекти, утім поза належною увагою залишає політичні, світоглядні, моральні. Осторонь також залишається і потреба вдосконалення соціальних, моральних, духовних якостей самої людини. Запропоновано концепцію сталого людського розвитку доповнити концепцією чотирьох рівнів духовного розвитку та ідеєю формування у людини здатності бути суб'єктом справедливої діяльності.

Зазначено, що справедливість є загально визнаною цінністю сучасного громадянського суспільства, вона закріплена у документах світової спільноти, зокрема, у Міжнародних пактах ООН. Як соціально-психологічне сприйняття принципів і форм організації соціуму, соціальна справедливість відповідає інтересам людей і спільнот, є узагальненою моральною оцінкою суспільних відносин, а глобальна справедливість вимагає глобальної відповідальності.

У підрозділі 2.3. **"Соціальна справедливість як чинник громадянського поступу в умовах глобалізації"** констатовано, що проблема справедливості набуває особливої актуальності у контексті глобалізаційних процесів. Ускладнення економічних, соціально-політичних зв'язків за умов глобалізації призвело до нових проблем, серед яких й питання справедливості, яка раніше мала локальний характер, стосувалася лише взаємовідносин між класами і верствами в межах держави. Сподівання на те, що глобалізація розв'яже суперечності людського життя, сприятиме зростанню добробуту, поширенню демократії не виправдалися. У гонитві за матеріальною вигодою розвинені держави ігнорують справедливість. Доведено, що проблема справедливості не може бути розв'язана лише на соціально-економічному рівні, а потребує зміни парадигми суспільного буття (Б. Хьюбнер) та смислу людського життя (Ж. Дерріда). Це вимагає переосмислення світоглядних і ціннісних основ буття, пріоритет матеріального потрібно змінити на пріоритет духовного, що здатні реалізувати вільні, здатні до раціонального осмислення й відповідальні перед майбутнім особистості. Виникає потреба напрацювання принципів глобальної справедливості, які були б орієнтовані на збереження "спільносвіту" (К.-О. Апель).

З огляду на виклики глобалізації, розглянуто концептуальні інтерпретації соціальної ролі справедливості в громадянському поступі та передумови виживання людства, теоретичні засади феномену глобальної справедливості, визначено, які потенційні загрози для громадянського суспільства несе зростання глобальної нерівності. Відтак нового звучання набуває ідея І. Канта про "всесвітнє громадянське суспільство" як політичну, правову й морально-етичну категорію.

Третій розділ **"Соціальна справедливість як основа становлення громадянського суспільства в Україні"** присвячено дослідженню процесів утвердження соціальної справедливості в українському суспільстві як імперативу громадянського поступу та запоруки його сталого розвитку.

У підрозділі 3.1. **"Утвердження соціальної справедливості як передумова розвитку громадянського суспільства в Україні"** розглянуто особливості втілення соціальної справедливості в умовах розбудови демократичної держави. Констатовано, що у радянські часи в Україні відбулася деформація суспільної свідомості й уявлень про справедливість у бік егалітаризму, а розбудова державності після здобуття незалежності здійснювалася поза межами

утвердження принципів справедливості. Спостерігається й неспроможність вітчизняної "еліти" відповідати суспільним інтересам, її нездатність реформувати суспільство на справедливих засадах.

На підставі офіційних даних і результатів соціологічних досліджень виявлено, що в суспільній свідомості й донині продовжують панувати уявлення про справедливість як рівність, поширені патерналістські настрої, а утвердження справедливості не сприймається більшістю українців як запорука громадянського поступу. Доведено, що несправедливість в Україні досягла антагоністичних проявів в економічній, політичній, моральній й світоглядній сферах, а реалізація основоположних принципів громадянського суспільства набуває формальних проявів. Значна поляризація українського суспільства за соціально-економічним рівнем життя, відчуженість різних соціальних груп на тлі слабкої інтеграції в межах цих груп, відсутність належної системи соціальних ліфтів, територіальні диспропорції тощо послаблюють потенціал формування громадянського суспільства, толерантності й солідарності.

Констатуючи наявність суперечностей між посттоталітарною державою й громадянським суспільством, зазначено, що олігархічна держава свідомо ігнорує проблему соціальної справедливості, запит громадян на її утвердження у всіх сферах суспільного життя. Вплив інститутів громадянського суспільства на ефективність діяльності органів державної влади потребує формулювання пропозицій та вимог до владних структур і бізнесу щодо забезпечення стратегічного партнерства у форматі "влада – бізнес – громадськість", що з необхідністю вимагає переорієнтації державного устрою на інтереси особистості, підвищення соціальної відповідальності та зобов'язань бізнесу, формування у суспільстві критичної маси вільних, активних, відповідальних особистостей, здатних діяти в інтересах суспільства і держави.

У підрозділі 3.2. **"Концепт соціальної справедливості у контексті трансформації сучасного українського суспільства"** проаналізовано типологію моделей суспільної трансформації та громадянського поступу й зазначено, що перенесення досвіду інших країн на вітчизняний "грунт" не завжди дає позитивні результати. Вибір принципів і способів утвердження соціальної справедливості визначається у кожному суспільстві залежно від світоглядно-духовного підґрунтя, напрацьованих національних стандартів, стану економіки тощо.

Визначено основні напрями громадянського поступу в контексті трансформації сучасного українського суспільства, зокрема: визначення нормативно-правових принципів, які мають стати підґрунтям соціально-правової держави, ціннісно-нормативним осереддям легітимності державних інституцій; перетворення держави на ефективний інститут забезпечення розвитку ринкових відносин водночас із дотриманням моральних і гуманістичних засад, органічного поєднання прав, обов'язків та відповідальності громадян; розвиток опозиційної до держави і не підконтрольної їй мережі суспільних інститутів та неурядових об'єднань, обмеження впливу на державну владу олігархічних кланів; підвищення єдності й інтеграції українців шляхом побудови комунікативної моделі співпраці держави й громадянського суспільства на основі національних

інтересів; формування почуття солідарності та соціального партнерства при розв'язанні соціальних проблем і протиріч; створення сприятливих умов для реалізації права громадян на працю, підвищення ролі оплати праці; підтримка середнього і малого бізнесу, подолання бідності, зменшення розшарування населення за рівнем доходів на основі прогресивного оподаткування, формування чисельного середнього класу; відродження духовності й моралі, пріоритету суспільних інтересів над приватними; культивування в суспільній свідомості ідеалів соціальної справедливості як фундаментальної цінності, виховання в українців громадянської відповідальності; відмова від популістських програм соціального захисту населення, синтез мотиваційних чинників забезпечених верств суспільства зі справедливими вимогами незаможних; створення рівних стартових можливостей для всіх через систему освіти, формування в громадян активних моделей життя.

Обґрунтовано, що в процесі трансформації держава і громадянське суспільство мають бути партнерами в реалізації соціальної справедливості на основі загальнонаціонального інтересу як поєднання економічних, політичних, соціальних, правових, моральних та інших відносин. Зазначене дозволить активізувати й інтегрувати вольову стратегію соціуму в розбудові справедливої демократичної держави, сприятиме формуванню громадянського суспільства на інституційному рівні, вихованню в українців засад громадянської активності та відповідальності.

ВИСНОВКИ

Здійснений соціально-філософський аналіз проблеми соціальної справедливості в контексті онтоаксіологічних основ суспільного буття та розбудови громадянського суспільства дозволив зробити такі узагальнення та висновки:

Логіка трактувань і зміст справедливості як соціального феномену змінювалась протягом історії людства залежно від онтологічних та світоглядних основ суспільного буття. В античності пріоритет ідеального позначився на трактуванні змісту справедливості, тому в основу суспільного буття було покладено ідею належного. Якщо Платон розумів справедливість як належне і трактував її як пріоритет загального над приватним, то Арістотель відстоював перевагу приватного над загальним і виділив комутативну та дистрибутивну справедливість. Згідно розуміння християнських мислителів Бог є уособленням справедливості. У І. Гегеля та представників комунікативної філософії втіленням справедливості були абсолютна ідея і комунікативний розум. Марксистська концепція в основу справедливості поклала принцип соціальної рівності. У модерній і постмодерній філософії об'єктом справедливості стають не лише соціально-економічні та політичні відносини, а й соціально-психологічні, моральні та духовні якості людини. Загалом модерна та постмодерна епохи не змогли сформулювати єдиного розуміння сутності і змісту справедливості.

Різні філософські теорії абсолютизували ті чи інші аспекти справедливості. Так, у силовій моделі перебільшено роль держави у розв'язанні проблеми справедливості; у договірній концепції перевагу надано людському розуму; в ліберальній та утилітаристській пріоритетна роль належить ідеям

свободи й користі. У різні історичні епохи ознаками справедливості виступали конкретні прояви рівності: формальна рівність перед законом, соціально-економічна рівність, рівність громадянських прав та свобод, рівність у користуванні суспільними благами тощо.

Справедливість органічно вкорінена в ментальність українців і є основою світогляду української нації. Разом з тим, у радянські часи більшість українців сприйняли марксистське розуміння соціальної справедливості, яка була зведена до рівня соціальної і розподільчої рівності. Після проголошення незалежності проблема справедливості фактично перебувала поза увагою вітчизняних суспільствознавців. Вони переймалися радше проблемами свободи, ринку і нехтували справедливістю як визначальною основою суспільного життя. В основу методологічного підходу покладено суб'єкт-об'єкт-суб'єктний підхід (В. Шинкарук, О. Яценко), ідею Е. Фромма про типи життєвої орієнтації людини та концепцію чотирьох рівнів її духовного розвитку.

Соціальна справедливість – поняття, що цілісно характеризує стан суспільних відносин й охоплює економічні, політичні, правові, моральні та інші аспекти суспільного буття, встановлює між ними рівновагу й поєднує принципи свободи й рівності. Вона постає своєрідною мірою рівноваги нерівності, норм і дій, благ і внеску (заслуг), діяння і винагород, вимог і виконання у відносинах між людьми і соціальними групами, які оцінюються з позиції суспільного ідеалу, а також соціальної відповідальності людей. Як оціночна категорія соціальна справедливість носить загальнолюдський, конкретно-історичний характер. Значущість та конструктивний сенс соціальної справедливості проявляється не лише в конституюванні соціальної держави і громадянського суспільства, трансформації їхніх форм, а й у функціонуванні суспільного буття загалом як спільноти громадян, "вкорінення" кожного індивіда у буденному потоці простору, місця та часу.

Справедливість постала фундаментальною цінністю та засадничим принципом побудови соціальної держави та громадянського суспільства в європейських країнах. На становлення соціально-правової держави і громадянський поступ у них значний вплив мали філософські теорії справедливості, ідея суспільного договору. Громадянське суспільство в Європі формувалося в умовах пріоритету матеріального над духовним, а його функції полягали в захисті прав і свобод громадян. Важлива роль у забезпеченні ефективної моделі співіснування людей, розбудові соціально-правової держави й громадянського суспільства належала соціальній доктрині Церкви. Церква формувала в людини настанови щодо конструктивної діяльності на основі верховного закону любові й принципу солідарності, відповідальної участі всіх членів суспільства в економічному, політичному, культурному житті.

У сучасних умовах справедливість реалізується на засадах дискурсивно-комунікативних практик та дискурсивної етики. Громадянське суспільство за природою своєї еволюції є вимогою формування соціально орієнтованої держави. У протилежному випадку даністю стає відсутність спільних суспільних інтересів і громадянської активності, що веде до атомізації суспільства й зумовлює маргіналізацію населення, посилює відчуженість й

недовіру між людьми. Поєднання принципів справедливості та солідарності сприяло зниженню соціальної напруженості в європейських суспільствах і національній консолідації.

Посилення взаємодії й взаємозв'язку країн і народів, утвердження глобальної ринкової економіки, прискорення процесів суспільних трансформацій змінюють традиційні уявлення про соціальну справедливість, способи конституювання індивідуального й суспільного буття. Під тиском глобальних проблем формується концепція сталого людського розвитку, котра враховує екологічні, економічні, соціальні аспекти буття людини, суспільства й природи і потребує утвердження глобальної справедливості, вдосконалення моральних, духовних якостей самої людини. Проблема справедливості може бути розв'язана в суспільстві, у якому пріоритет належить особистості, котра мотивується насамперед інтересами соціуму й людства загалом. В умовах глобалізації проблема справедливого майбутнього набула глобального масштабу. Як відгук на глобальні виклики, філософи сформулювали ідею глобальної справедливості. Розв'язання проблеми справедливості в умовах глобалізації потребує метафізичної відповідальності (К.-О. Апель). Зусиллями лише державних організацій проблема глобальної справедливості не розв'язується, вона потребує активної участі громадських організацій міжнародного рівня. Лише їх партнерство, взаємодія та підпорядкованість гуманістичному імперативу забезпечать сталий людський розвиток. Це з необхідністю вимагає переосмислення світоглядних та метафізичних основ суспільного буття. Пріоритет матеріального має бути змінений на пріоритет духовного.

Повнота втілення принципів справедливості залежить як від рівня демократичності ладу, так і від тих можливостей, які закладені в його природі та сутності. У радянські часи в Україні відбулася деформація суспільної свідомості й уявлень про справедливість у бік егалітаризму, а розбудова державності після здобуття незалежності здійснювалася поза межами принципів справедливості. Й донині у суспільній свідомості продовжують панувати уявлення про справедливість як рівність; поширені патерналістські настрої, перекладання відповідальності за власну долю на владу, що зумовлює інституційну слабкість громадянського суспільства, пасивність значної частини українців. Українці у переважній більшості не усвідомили себе суб'єктами справедливої діяльності, а ідея справедливості не сприймається суспільною свідомістю як запораука громадянського поступу.

Нерівність українського суспільства, майнове розшарування, занадто низькі доходи, знедолення переважної більшості фактично виключають людей з активного економічного та соціального життя, що утворює підґрунтя соціальної нестабільності та громадянської непокори в країні. Відчуженість різних соціальних груп на тлі слабкої інтеграції в межах цих груп, відсутність належної системи соціальних ліфтів формують поле неоднорідних уявлень відносно справедливості, що підриває потенціал розвитку громадянського суспільства, соціальної відповідальності, толерантності, гуманності, ускладнює можливості загальносуспільної легітимації соціальних інститутів. Інтереси та цінності політичної еліти і фінансово-олігархічних груп не відповідають

інтересам більшості людей та історичній перспективі, не збігаються з вектором громадянського розвитку України.

Українське суспільство потребує якісного оновлення онтологічних й світоглядних засад буття та органічного поєднання принципів справедливості, свободи й рівності, приватних і суспільних інтересів. Розбудова дієвих механізмів функціонування та розвитку громадянського суспільства має здійснюватися на основі якнайповнішого втілення принципів соціальної справедливості, стратегічного партнерства у форматі "влада – бізнес – громадськість", актуалізації громадянської активності. Це вимагає переорієнтації державного устрою на інтереси особистості, підвищення соціальної відповідальності та соціальних зобов'язань бізнесу, формування у суспільстві критичної маси вільних, активних, відповідальних особистостей, здатних діяти в інтересах суспільства і держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Сабадуха М. В. Проблема справедливості у філософії Платона / М. В. Сабадуха // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – № 1 (19). – К. : НАУ, 2014. – С. 94 – 98.

2. Сабадуха М. В. Проблема справедливості у філософії Просвітництва в контексті розбудови європейських держав та формування громадянського суспільства / М. В. Сабадуха // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – № 1 (23). – К. : НАУ, 2016. – С. 116 – 120.

3. Сабадуха М. В. Ідея справедливості в європейській середньовічній філософії та її вплив на формування християнського суспільного вчення / М. В. Сабадуха // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. Серія : Філософія. Випуск 20. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – 2016. – С. 69 – 76.

4. Сабадуха М. В. Дискусія щодо проблеми справедливості в пастирських посланнях Митрополита А. Шептицького та соціально-філософських творах І. Франка / М. В. Сабадуха // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – № 65. – 2016. – С. 144 – 152.

5. Сабадуха М. В. Ідея справедливості як необхідна умова розв'язання глобальних проблем / М. В. Сабадуха // Практична філософія. – № 1. – 2017. – С. 10–18.

6. Сабадуха М. В. Проблема справедливості у французькій філософії ХХ сторіччя / М. В. Сабадуха // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка : науковий журнал. Філософські науки / [гол. ред. П. Ю. Саух, відп. ред. Н. А. Сейко]. – Житомир : Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2017. Вип. 1 (832). – С. 98 – 104.

Статті в закордонних виданнях:

7. Сабадуха М. В. Аналіз проблеми справедливості у філософії Артура Шопенгауера та Фрідріха Ніцше у контексті сучасного дискурсу / М. В. Сабадуха // East European Scientific Journal. – № 12 (28). – 2017. – С. 64 – 68.

Публікації в інших наукових виданнях:

8. Сабадуха М. В. Справедливість як фундаментальне підґрунтя суспільного буття / М. В. Сабадуха // Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2016", 20 – 21 квіт. 2016 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2016. – Ч. 3. – С. 132 – 134.

9. Сабадуха М. В. Проблема справедливості як предмет діалогу між А. Шептицьким та І. Франком / М. В. Сабадуха // Тези міжнародної конференції "Філософія діалогу і порозуміння в побудові європейської і світової спільноти", Львів : ВЦ філософського факультету ЛНУ ім. І. Франка, 2016. – С. 198 – 200.

10. Сабадуха М. В. Ідея справедливості в контексті глобальних викликів / М. В. Сабадуха // "Філософія як культурна політика сучасності": тези доповідей IV всеукраїнської конференції 30 вересня – 1 жовтня 2016 р., м. Острог : Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2016. – С. 55 – 58.

11. Сабадуха М. В. Ідея справедливості в соціальній доктрині Церкви та матеріалах II Ватиканського Собору / М. В. Сабадуха // "Релігія у глобальному світі" : Міжнародний Форум, 29 – 30 вересня 2016 року : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. П. Ю. Саух [та ін.]. – Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2016. – С. 67 – 71.

12. Сабадуха М. В. Методологічне підґрунтя дослідження проблеми справедливості / М. В. Сабадуха // Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2017", 25 – 26 квіт. 2017 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. : А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2017. – Ч. 3. – С. 199 – 201.

13. Сабадуха М. В. Пріоритет духовного над матеріальним як умова справедливого та безпечного спільножиття / М. В. Сабадуха // "Глобалізований світ: випробування людського буття": Міжнародна науково-теоретична конференція, 6 – 7 жовтня 2017 року : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. М. А. Козловець [та ін.]. – Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2017. – С. 144 – 148.

АНОТАЦІЯ

Сабадуха М. В. Соціальна справедливість як підґрунтя формування громадянського суспільства: соціально-філософський аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Житомирський державний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України. – Житомир, 2018.

У дисертаційній роботі здійснено соціально-філософський аналіз справедливості як соціального феномену і підґрунтя в онтологічному уконституюванні громадянського суспільства в західноєвропейських країнах та сучасній Україні.

Розглянуто особливості трактування справедливості в історичній традиції філософування; генезу та концептуалізацію поняття справедливості від античності

до сучасності; розкрито його сутнісні ознаки і принципи. Виявлено, що зміст поняття "соціальна справедливість" донедавна найчастіше співвідносився з соціальною рівністю, тоді як у сучасному розумінні проблема соціальної справедливості трансформується в реалізацію прав людини як фундаментальної засади громадянського суспільства.

Доведено, що утвердження соціальної справедливості, становлення соціальної держави та формування громадянського суспільства є взаємозумовленими процесами. Обґрунтовано, що соціальна справедливість є підґрунтям інституціалізації й функціонування громадянського суспільства як автономного суб'єкта соціальної дії і безпосереднього виразника суспільних інтересів й інтегрованої громадської думки, а реалізація принципів справедливості знаходить своє втілення у соціально-правовій державі.

Узагальнено концептуальне бачення функціонального значення соціальної справедливості та її нових конфігурацій у сучасних умовах; проаналізовано вплив справедливості на громадянський поступ у добу глобалізації; досліджено значення справедливості у реалізації концепції сталого людського розвитку. Констатовано, що подолати антрополого-глобальну кризу і розв'язати проблему соціальної несправедливості можливо лише за умов пріоритету духовного над матеріальним, формування гуманістичного світогляду.

Розглянуто особливості розбудови соціальної держави й становлення громадянського суспільства в сучасній Україні крізь призму втілення засадничих принципів соціальної справедливості. Обґрунтовано, що розбудова дієвих механізмів існування та розвитку громадянського суспільства в Україні має здійснюватися на основі максимального втілення принципів соціальної справедливості, стратегічного партнерства у форматі "влада – бізнес – громадськість", актуалізації громадянської активності й соціальної відповідальності українців.

Ключові слова: справедливість, соціальна справедливість, соціальна рівність, громадянське суспільство, соціальна держава, суб'єкт справедливої діяльності, глобалізація, сталий людський розвиток, глобальна справедливість.

ANNOTATION

Sabaducha M. V. Social justice as the basis for the formation of civil society: social-philosophical analysis. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philosophy, specialty 09.00.03 – Social Philosophy and Philosophy of History. – Zhytomyr State University named after Ivan Franko, Zhytomyr, 2019.

The thesis performs social-philosophical analysis of justice as a social phenomenon and the basis in the ontological constitution of civil society in Western European countries and modern Ukraine.

It studies peculiarities of the interpretation of justice in the historical tradition of philosophizing, genesis and conceptualization of the concept of justice from antiquity to the present, it also reveals essential features and principles. It is revealed that the onto-axiological content of the concept of "justice" is most often correlated with social equality, and in this context social justice is understood as a measure of equality and

inequality in the distribution of material and spiritual goods, statuses and power, in the position of various social groups. It is proved that in the modern sense the problem of social justice is transformed into the problem of human rights as a conceptual basis of civil society, among which the right to decent living, freedom, self-realization, and equality of opportunity, equal access to social benefits, information and cultural values dominate. As a universal value, social justice extends to all spheres of public life, has socio-political, ethical, philosophical and religious dimensions.

It is proved that the affirmation of social justice, the formation of a social state and the formation of a civil society are interdependent processes. Social justice is the basis for the institutionalization of civil society, the fundamental principle of its functioning as an autonomous subject of social action and a direct mouthpiece for public interests and integrated public opinion. Civil society involves the recognition and protection of human rights and freedoms, creates the necessary conditions for its self-determination and self-realization, the formation of the individual as a conscious participant in socio-political processes, a full and responsible member of society. The implementation of the principles of social justice is embodied in a social-legal state.

The conceptual vision of the functional value of social justice and its new configurations in the conditions of global changes is generalized; the impact of justice on civil society strengthening in the age of globalization is analyzed; the significance of justice in the implementation of the concept of sustainable human development is researched. It is stated that it makes possible to overcome the anthropological and global crisis and to solve the problem of social injustice is only under condition of priority of the spiritual over the material, the formation of a humanistic world outlook.

It studies the features of social state development and civil society formation in modern Ukraine through the prism of the implementation of the basic principles of social justice. It confirms the existence of various forms and manifestations of injustice concerning almost all spheres of human life and society, social strata and strata of the population, territorial units and geographical centers.

It is substantiated that the development of effective mechanisms of the existence and development of civil society in Ukraine should be based on the maximum realization of the principles of social justice, strategic partnership in the format "power – business – public", actualization of civic activity. This requires a reorientation of the state system to the interests of the individual, increasing social responsibility and social obligations of business, the formation of a critical mass of free, active and responsible individuals within society.

Key words: justice, social justice, social equality, civil society, social state, subject of fair activity, globalization, sustainable human development, global justice.

